

Institutions in the Modern Era: Towards a Renewal of Theoretical and Methodological Approaches

UDC 316.32:316.256

DOI: <https://doi.org/10.15421/1726111>**Savka Victor**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0002-1751-7562>, savka123@ukr.net**Klymanska Larysa**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0002-3693-7503>, larysa.d.klymanska@lpnu.ua**Yatsyshyn Ihor**Assistant Lecturer, <https://orcid.org/0000-0002-4629-234X>, Ihor.I.Yatsyshyn@lpnu.ua

Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

Abstract.

Relevance. It has been found that, given their contradictory nature, studying the factors through which social transformations influence changes in social institutions is important for contemporary institutional theory. One must take into account the growing influence on institutions of those actors to whom researchers have paid little attention, such as outsider groups that emerge as a result of new social inequalities. In Ukrainian society, this category of social actors also includes a segment of the middle class that emerged in the post-Soviet era. Its subjectivity is growing, legitimizing standards for meeting socially significant needs (social practices that become habitualized within social institutions), built not on the principles of social consensus but guided by narrow-group goals. Theories based on the principle of institutional determinism do not sufficiently account for these changes in postmodern society. Therefore, we have justified the thesis that the methodology of institutional studies must be supplemented with the provision regarding the need for a balance between studying not only the role of institutions in society but also analyzing the impact of society's sociocultural changes on the institutions themselves.

The purpose of this article is to draw the attention of scientists to the study of the factors driving change in social institutions embedded in the structure of the modern social system, rather than merely explaining the role and functions of institutions in society.

Results. It has been demonstrated that this approach expands the heuristic possibilities of institutional theory to examine the influence of society itself on the contradictory dynamics of social institutions in modern society.

Conclusion. Shifting the focus from the principle of institutional determinism to the search for mechanisms of institutional transformation embedded in the sociocultural characteristics of modern societies provides a deeper understanding of the interdependence between the dynamics of society and its institutional subsystem.

Keywords: theoretical sociology, history of sociology, modern sociological theories, institutional theory, socio-structural changes in postmodern society

Інституції в добу модерності: до питання про оновлення теоретико-методологічних підходів

Савка Віктор, Климанська Лариса, Яцишин Ігор

Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

Анотація

Актуальність. Вивчення чинників дії суспільних трансформацій на зміни соціальних інституцій, зважаючи на їхню суперечливість, важливо для сучасної інституційної теорії. Слід враховувати ріст впливу на інституції тих акторів, на яких науковцями зверталось мало уваги, наприклад, аутсайдерських прошарків, які з'являються в результаті нових соціальних нерівностей. В українському суспільстві до такого роду соціальних акторів слід також віднести частину середнього класу, сформованого у пострадянські часи. Його суб'єктність зростає, легалізуючи стандарти задоволення суспільно значимих потреб (соціальні практики, що габітуалізуються в соціальні інституції), побудовані не на принципах суспільного консенсусу, а керуючись вузькогруповими цілями. Теорії, засновані на принципі інституційного детермінізму, недостатньо враховують ці зміни постмодерного суспільства. Тому нами обгрунтовано тезу про необхідність доповнення методології інституційних студій положенням про потребу балансу між вивченням не лише ролі інституцій в суспільстві, але й аналізом впливу соціоструктурних змін суспільства на самі інституції.

Метою статті є привернення уваги науковців, до вивчення чинників змін соціальних інституцій, закорінених у організації сучасної суспільної системи, а не лише до пояснення ролі та функцій інституцій в суспільстві.

Результати. Доведено, що такий підхід розширює евристичні можливості інституційної теорії на вивчення впливу самого соціуму на суперечливу динаміку соціальних інституцій сучасного суспільства.

Висновок. Перефокусування уваги від принципу інституційного детермінізму до пошуку механізмів інституційних трансформацій, закладених у соціоструктурних характеристиках модерних суспільств, дозволяє глибше уявити взаємозумовленість динаміки соціуму та його інституційної підсистеми.

Ключові слова: теоретична соціологія, історія соціології, модерні соціологічні теорії, інституційна теорія, соціоструктурні зміни постмодерного суспільства

Стаття надійшла / Article arrived: 10.03.2026 // Схвалено до друку / Accepted: 21.04.2026 // Підписано до друку / Approved for printing: 28.04.2026

Вступ.

Аналіз сутності соціальних інституцій, їхнього місця в соціальній структурі суспільства та ролей, які вони виконують в соціумі, є однією із тем, які постійно перебувають у зоні дослідницької уваги фахівців різних наук: соціології, економіки, права та інших, об'єктом дослідження яких є соціальні системи, а предметом – механізми життєдіяльності цих систем. При тому важливо зауважити, що інституційні студії, зважаючи на суспільні виклики, характер соціальних систем, в яких вони проводилися, відзначалися акцентуванням на різних вимірах досліджуваної проблематики. Визначальними для вибору вченими певних ракурсів аналізу були не лише їхня приналежність до відповідних наукових шкіл та властивих цим школам методологій, але й те, яку дослідницьку мету науковці перед собою ставили. На наш погляд, всі дослідження в галузі інституційної проблематики можна умовно розділити на три групи: вивчення самої сутності соціальних інституцій, їхніх функцій та ролі в системі суспільства; аналіз впливу соціальних інституцій на функціонування соціальних систем; дослідження чинників динаміки соціальних інституцій, причин і варіантів їхніх трансформацій в залежності від змін соціуму, в якому вони діють. При тому, на наш погляд, останньому із виділених трьох напрямків теоретизування і у світовій і у вітчизняній науці відведено несправедливо мало уваги, незважаючи на актуальність цієї проблематики.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Інституційна проблематика присутня в соціологічній науці, починаючи від часів її зародження. Вже у працях О. Конта йдеться про необхідність аналізу соціальних інституцій, які, на думку вченого, є основою суспільності, оскільки саме вони “привчають” людей до узгодженості та скоординованості взаємодій, і таким чином забезпечують цілісність суспільного поля, його становлення як власне системи, а не фрагментованої сукупності випадкових, чи ситуативно зумовлених інтеракцій. Логіка позиції О. Конта зводилася, у спрощеному вигляді, до того, що успішне функціонування будь-якого суспільства забезпечувалося його внутрішньою єдністю, побудовою за принципом системності. Власне соціальні інституції, будучи раціонально узгодженими та стандартизованими формами реалізації суспільно значимих потреб, виступали гарантими збалансованих взаємодій в суспільному просторі і тим самим забезпечували єдність соціального організму в цілому шляхом досягнення і підтримання консенсусу між всіма акторами. Їхні соціальні диспозиції, а отже інтереси, можуть бути природньо суперечливими, проте, саме досягнення консенсусу в рамках інституційної системи забезпечує єдність та стабільність суспільства. Тому основна увага в працях О. Конта відводилася інституціям сім'ї, держави та релігії, тобто тих, які

вже від початку становлення індивідів формують у них розуміння цінності суспільної злагоди, інтеграції та привчають до моделей поведінки, орієнтованих на підтримання єдності соціальної системи.

Втворчості Е. Дюркгайма, основною темою якої був пошук механізмів протидії різного роду відхиленням від соціальних норм та порушень суспільних порядків, проблематика соціальних інституцій також займала центральне місце. Вчений вважав що призначенням інституцій є формування у членів суспільства колективної свідомості, приналежності до відповідних суспільних груп шляхом створення і прийняття спільних систем цінностей, а отже і практикування єдиних, узгоджених соціальними нормами, способів задоволення суспільно значимих потреб, якими і є інституції. Таким чином, Е. Дюркгайм, підтримуючи ідеї О. Конта, також трактував соціальні інституції як головний механізм упередження різноманітних девіацій, спричинених свавільними діями соціальних акторів, а отже забезпечення єдності суспільства та його прогресу.

Інші класики соціології також тою, чи іншою мірою, в рамках власних дослідницьких інтересів, зверталися до інституційної проблематики. Спільним трендом у їхній творчості було трактування інституцій як певного каркасу суспільства, який забезпечує його стійкість, задаючи раціонально (із загальносуспільного погляду) обґрунтовані моделі поведінки для всіх учасників суспільного життя, упереджує відхилення на догоду індивідуалістичним потребам певних соціальних акторів та визначає таким чином шляхи суспільних трансформацій. Представників класичної інституційної школи (“старого інституалізму”) не лише в соціології, але і в інших соціогуманітарних науках також об'єднувала ідея про соціальні інституції як основний елемент каркасу суспільства, який повинен протистояти найрізноманітнішим відхиленням від раціоналізованих та орієнтованих на задоволення узгоджених між всіма акторами на суспільному полі значимих потреб і таким чином гарантувати стабільність суспільної системи. Основою їхньої методології виступав принцип інституційного детермінізму. У відповідності до нього соціальні інституції трактувалися як основний запобіжник від загроз індивідуалізму в діях всіх учасників суспільного життя, а отже стихійності, спонтанності суспільних змін, визначаючи не лише цілі розвитку всіх сфер суспільства та суспільної системи в цілому, але і диктуючи “рамки”, в межах яких ці трансформації повинні відбуватися.

Власне теза інституційного детермінізму, до певної міри, поєднує класичну інституційну школу з так званим “новим інституалізмом”, який став домінуючим в науках про людину і суспільство із другої половини-кінця ХХ століття. Проте, на відміну від класичних інституційних теорій, в цій

парадигмі дослідницький акцент зміщується від трактування інституцій як гарантів стабільності суспільної системи до їхнього розгляду в якості каналів, провідників, а навіть ініціаторів інновацій в суспільстві. При тому неоінституціоналісти, як і їхні попередники, завжди розглядали ефективні інституції як засіб протидії індивідуалізму соціальних акторів на користь загальносуспільному благу. Основною відмінністю між “старою” та “ новою” інституційними школами є те, що соціальні інституції в роботах неоінституціоналістів набувають рис певної автономності, а отже і здатності не лише до їхнього “перенесення” з одного суспільства в інше задля, наприклад, його модернізації, але і трансформації суспільства-реципієнта у бажаному напрямку. Важливо зазначити, що ця ідея, очевидно, була закорінена у “потребах часу”. Вона з’явилася в умовах краху СРСР та світової соціалістичної системи, а отже необхідності пошуку можливих шляхів модернізації країн колишнього “соціалістичного табору”, їхнього наближення до західної цивілізації. Логіка такого підходу виглядає достатньо просто: “прищепивши” певні соціальні інституції, які сформувалися та довели свою ефективність в модерному соціумі, в інший, котрий стає об’єктом модернізації, тобто “навчивши” соціальних акторів, всіх членів суспільства новим формам взаємодій у задоволенні їхніх суспільно значимих потреб, можна добитися бажаних змін у суспільствах, які “відстали” у своєму розвитку та потребують переорієнтації на оновлені цілі суспільного прогресу, принципи його досягнення. Хибність такої позиції вже у 2004 році визнав американський дослідник Ф. Фукуяма у відомій праці “State-Building: Governance and World Order in the 21st Century”, який у вступі зазначав: «Ми знаємо, як передавати ресурси через міжнародні кордони, але публічні інституції, які добре функціонують, вимагають певних звичок розуму (іншими словами: певної ментальності населення та «дозрілості» всього суспільства до змін – В.С., Л.К., І.Я.) і працюють складними способами, які не підлягають переміщенню» (Fukuyama, 2004, р. IX). Іншими словами, Ф. Фукуяма підкреслив той факт, що соціальні інституції, незважаючи на те, які функції домінують у їхній роботі в певних суспільних умовах: стабілізаційні, чи трансформаційні, повинні бути глибоко та органічно закоріненими у суспільній свідомості, звичаях, традиції, тобто у всіх вимірах культури, яка формує суспільні порядки. Інший класик сучасної інституційної теорії – Д. Норт означив цю взаємозумовленість між суспільною традицією у широкому розумінні та системою соціальних інституцій як їхню “залежність від пройденого шляху” (path dependence) (Норт, 2000, с. 129), тобто, на його думку, дистанція між інноваційним імпульсом, що його здатні надати інституції, та традицією повинна мати характер не розриву, а власне органічного

поступу, опиратися на внутрішню готовність суспільства до прийняття певних інновацій.

Зважаючи на складність та суперечливість пострадянської модернізації у нашій країні, українські соціологи внесли свій вклад у теорію трансформацій соціальних інституцій та їхньої взаємозалежності із характером модернізаційних змін суспільного простору. Першою із робіт цього ряду стала відома стаття Є. Головахи та Н. Паніної 2001 року “Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві”, в якій автори формують концепт “подвійної інституціоналізації”. Його сутність можна звести до ідеї химерного і неорганічного поєднання “старих-радянських” та “нових-модернізованих” інституцій, гібридна природа яких викликається суперечливістю суспільних змін у пострадянському суспільстві і сама провокує цю суперечливість суспільного устрою та інституційних практик. В результаті з’являється інституційна система, яка не лише не відповідає ні застарілим, ні модернізованим суспільним порядкам, не вписується в них, і при тому ще й сама продукує ці порядки у такому вигляді, який можна означити як псевдомодернізований (Головаха & Паніна, 2001).

Важливою для розуміння сутності пострадянських трансформацій вітчизняного суспільства та близькою до поглядів Є. Головахи та Н. Паніної є ідея С. Макеєва про “інституційні інкубуси”, які виникають внаслідок того, що “...деякі інститути об’єднуються в ригідні п-елементні асиметричні констеляції, з доцентровими налаштуваннями, а відтак з ефектами, які є анахронічними за структурою і такими що генеруються емерджентно” (Макеєв, 2011, с. 6).

Такого роду утворення (“подвійні інституції” – за Є. Головахою і Н. Паніною та “інституційні інкубуси” – за С. Макеєвим) мають певні соціокультурні та соціокультурні корені не лише у “псевдомодернізованих” суспільних порядках, але і є природними ефектами життєдіяльності навіть достатньо стійких і потужних соціальних систем. “Життя обтяжене нерівністю і несправедливістю – явне свідчення недбалого виконання інститутами функцій зі стабільного відтворення соціальних порядків, що залишає підозри у тому, що вони до того ж породжують/відтворюють проблеми. Поглиблювані економічні диспропорції у доходах і добробуті різних категорій населення, країн і континентів виявляють дефекти у функціонуванні інститутів у нормальній фазі їхньої фактичності” – стверджує С. Макеєв (2022, с. 28). Причиною такого стану речей виступає, на думку цього дослідника, те що “...патології наявні й відтворюються постійно, іманентні процесу відтворення структур і відносин у соціумі” (Макеєв, 2022, с. 29).

Аналіз досліджень класиків та сучасних вчених, які працюють в галузі інституційної теорії, дозволяє нам зробити попередній висновок про те, що вони переважно акцентували свою увагу на

вивченні сутності соціальних інституцій, їх функцій та дисфункцій в суспільній системі, можливостей впливу соціальних інституцій на модернізаційні зміни суспільства. Окрім вже перелічених авторів, можна до числа вчених, дослідження яких слід віднести до цього напрямку, виділити Т. Парсонса, котрий створив модель суспільства як системи соціальних відносин, регульованих соціальними інституціями (Parsons, 1949, 1964), П.Бергера та Т. Лукмана (Berger, & Luckmann, 1991), а з вітчизняних – С. Войтовича (1998), В. Осовського (1998), В. Матусевича (2004), М. Кармазіну та О. Шурбовану (2006), Л. Кондратика (2016), Г. Луцишин та В. Савку (2023), Г. Зеленько (2024) та інших.

Проте, у цих дослідженнях мало уваги відводилося проблемі залежності сутнісного наповнення соціальних інституцій від соціоструктурних характеристик самої суспільної системи.

Методологія. Аналіз залежності соціальних інституцій, як невід'ємних компонентів соціуму, від його організації та спрямованості вимагає переакцентування методологічних підходів від принципу інституційного детермінізму, який домінує у «старій» та «новій» інституційній теорії, до фокусування уваги на впливі всієї суспільної системи, її характеристик на траєкторії трансформації соціальних інституцій.

Результати дослідження.

Питання про соціальні чинники інституційних змін, на нашу думку, можна формулювати у, принаймні, трьох версіях:

1. враховуючи той факт, що "...якщо інститути і діють, то виключно за посередництвом людей – добровільних чи корисливих носіїв писаних і неформальних правил, норм, прав і обов'язків..." (Макеєв, 2011, с. 4), то наскільки впливовими можуть бути дії людей, соціальних груп та організацій і наскільки інституції здатні протистояти тим діям соціальних акторів, які виходять за прийняті інституційні рамки а, відповідно, здатні трансформувати їх?;

2. що провокує акторів на дії, які виходять за встановлені інституціями рамки і яке співвідношення у цих чинниках власне індивідуальних та соціально зумовлених мотивів?;

3. наскільки резильєнтними є інституційна система певного суспільства та, відповідно, саме суспільство, наскільки здатними є вони для протистояння впливу сукупності дестабілізуючих зовнішніх щодо суспільства та, що, на наш погляд, важливіше - внутрішніх (вмотивованих груповими, а навіть індивідуальними інтересами) чинників, які неминуче виникають в процесі життєдіяльності суспільства та індивідів. Тому цілком природньо, що потужність дестабілізуючих суспільну систему чинників буде більшою у тих суспільствах, які перебувають на етапі зміни вектору свого цивілізаційного розвитку,

наприклад у періоді модернізації. Проте, навіть достатньо стабільні суспільства із потужними традиціями сталого розвитку не застраховані від нагромадження внутрішніх суперечностей, які у певних ситуаціях можуть істотно вплинути на руйнування наявних у них суспільних порядків.

І це, на наш погляд, добре ілюструє нинішня ситуація в США, які до недавнього часу значна кількість аналітиків характеризувала як державу із сталою системою демократичного устрою, з потужною системою інституалізованих запобіжників проти проявів волонтаризму та авторитаризму. Першопричини нинішнього очевидного відходу цієї країни від основоположних принципів демократії західного зразка можна спостерігати на прикладі характеристики соціальної бази виборців Д. Трампа. За даними американських аналітиків, вона відзначається наступними рисами:

- домінування виборців без вищої освіти: "У 2024 році 59% усіх виборців не мали чотирирічного ступеня коледжу. В цілому, дві третини (67%) коаліції Трампа складають виборці без вищої освіти (Pew Research Center, 2025);

- сільська Америка залишається непорушним бастионом Трампа. У 2024 році він виграв у сільських районах із приголомшливою перевагою у 40 пунктів (69% проти 29%).... сільські округи демонструють майже монолітну підтримку республіканців, що зумовлено поєднанням білої євангельської віри, залежності від традиційних галузей економіки та відчуттям культурної занедбаності з боку федерального центру (Pew Research Center, 2025);

- у ряді великих міст спостерігався значний правий зсув, що відображає невдоволення городян проблемами злочинності, кризою вартості життя та міграційними викликами (Kondik, 2025);

- виборці Трампа значно частіше вірять, що країна перебуває в стані високої інфляції (75%) та зростаючого безробіття (46%), навіть якщо макроекономічні показники свідчать про зворотне. Для цієї групи "економіка" – це не темпи зростання ВВП, а ціна на продукти в супермаркеті та вартість оренди (Kondik, 2025);

- довіра до інституцій є критичним розділом між коаліціями Трампа та Харріс. Виборці Трампа демонструють найнижчий рівень довіри до федерального уряду, мейнстрімних медіа та наукових установ (Brenan, 2024);

Тому успіх Дональда Трампа був зумовлений його здатністю виступити голосом "забутої Америки", яка відчуває себе відчуженою від культурного та економічного прогресу великих міст та університетських центрів (Pew Research Center, 2025).

Іншими словами, продовжуючи ідею П. Штомпки про лідерів - ініціаторів суспільних змін, можна стверджувати, що в сучасному індивідуалізованому та інформатизованому світі інколи лідери, як правило харизматичні, задля задоволення часто

індивідуалістичного характеру інтересів, поширення власного бачення соціальних проблем та способів їх регулювання, можуть виступати ініціаторами руйнування усталених інституційних систем та інституційних порядків (Штомпка, 2020, с. 534-535). Для нарощення власного потенціалу вони поширюють ідеї про необхідність відмови від “застарілої” бюрократизованої та обтяженої масою формальностей інституційної системи на користь швидкого реагування на виклики часу яскравих лідерів, здатних самостійно, без зайвих формальностей, і не втримуючись в інституційних рамках, приймати “єдино правильні” рішення. При тому ефективність цих управлінських рішень нерідко широким загалом сприймається як синонім їхньої ефективності.

Такого роду політична лінія особливо добре сприймається не у колах інтелектуалів, або тих, чия громадська активність базується на наукових знаннях про природу суспільних процесів. Найбільш сприйнятливими для такого роду ідей традиційно є упосліджені суспільні групи, які при тому не втратили своїх соціальних зв'язків та не самоізолювалися на маргінесі. Саме ці прошарки населення найбільше відчувають вище згадані “дефекти у функціонуванні інститутів (навіть – доповнення наше В.С., Л.К., І.Я.) у нормальній фазі їхньої фактичності” (Макеєв, 2022, с. 29). Тому, зважаючи на їхні невисокі компетентності у науково обґрунтованому тлумаченні суспільних феноменів, спричинені низьким освітнім рівнем, в ситуації, коли для великої кількості таких громадян джерелом інформації стають різного роду ток-шоу та соціальні мережі, значна частина суспільства піддається впливу політиків право- та ліво-популістського спрямувань, які прямо заявляють про необхідність зламу впливу традиційних політичних та суспільних еліт та антисистемну спрямованість своєї політики (Reicher, & Haslam, 2016). Саме діяти такого ґтибу (Д. Трамп, А. Вайдель, М. Ле Пен та інші) пропонують радикальні альтернативні до усталених демократичних порядків політичні проекти, що знаходять відгук у цих суспільних середовищах.

Цілком очевидно, що поява в суспільстві значної кількості такого роду “упосліджених і забутих груп”, які не просто не довіряють усталеним соціальним порядкам, але і користуючись поширенням принципів індивідуалізму та плюралізму в суспільних практиках, починають активно виходити на суспільно-політичну арену, прагнучи змінити її, може трактуватися як один із ефектів соціоструктурних та соціокультурних трансформацій сучасного постмодерного суспільства. Такого роду суспільні трансформації є системними, а отже неминуче стосуються і соціальних інституцій, в сутнісному наповненні та організаційній структурі яких порушується основоположний принцип необхідності загальносуспільного консенсусу. Тому і окремі соціальні інституції і вся інституційна підсистема суспільства із гарантів стабільності, чи

провідників прогресивних змін трансформуються у такі, що самі легко піддаються не завжди раціональним інноваціям та починають відповідним чином “регулювати” суспільні процеси, визначати ризиковані вектори суспільної динаміки.

Зважаючи на вище викладене, на наш погляд, в сучасних інституційних дослідженнях відчувається потреба певного зміщення фокусу уваги: від інституційного детермінізму, властивого традиційним інституційним школам (“старий” та “новий” інституціоналізм) до пошуку чинників трансформацій соціальних інституцій, виявлення механізмів їхнього впливу на ці трансформації, закладених у самій суспільній системі. При тому важливо звертати увагу не лише на чинники, які формуються соціокультурним середовищем і вивчення яких започаткували Е. Дюркгайм та М. Вебер, але і на ті, які з'являються у модерних суспільствах в результаті соціоструктурних зрушень, соціальних напруг та диспропорцій, спричинених наприклад, дією нових соціальних нерівностей, щораз різкішою соціальною диференціацією та суспільними розривами.

Висновки.

Для сучасного українського суспільства однією з таких нових соціально-стратифікаційних реалій, які чинять безпосередній вплив на вектори інституційних трансформацій, стає поширення впливу “сірого”, чи “латентного” середнього класу. Вийшовши на суспільну арену і утвердившись на ній у посрадянські часи не завжди легальними та прийнятними для суспільства способами, цей специфічний середній клас прагне до стабілізації свого становища і легалізації способів, яким воно було досягнуто, а отже і до формування оновлених соціальних інституцій та, відповідно, нової інституційної системи, базованої не на принципі домінування загальносуспільних інтересів у способах задоволення важливих суспільних потреб, якими й повинні бути соціальні інституції. Цілком реальним результатом такого роду суспільних трансформацій може стати інституалізація тих соціальних практик, які ще зовсім недавно вважалися девіантними і розглядалися Є. Головахою та Н. Паніною, С. Макеєвим як ефекти подвійної інституалізації та інституційні інкубатори, трактувалися ними в якості, переважно, таких феноменів, які ускладнюють модернізаційні процеси в Україні.

Вивчення закорінених у соціальній системі чинників трансформації соціальних інституцій, ефектів їхнього впливу на інституційні зміни, а не концентрація дослідницьких зусиль лише на характері самих інституцій та їхньому впливі на суспільні процеси, на наш погляд, є актуальною потребою для сучасної інституційної теорії. Поєднання такого оновленого методологічного підходу із традиційною методологією інституційного детермінізму дозволяє глибше зрозуміти всю складність, неоднозначність та суперечливість динаміки сучасних суспільств, а отже використати ці знання для опрацювання ефективних соціотехнологічних підходів до управління суспільними процесами.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Войтович, С. (1998). *Соціальні інститути суспільства: рід, влада, власність*. Інститут соціології НАН України. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
- Головаха, Є., & Панина, Н. (2001). Пострадянська деінституціалізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 5–22. <https://stmm.in.ua/archive/rus/2001-4/1.pdf>
- Зеленько, Г. (2024). Інституційна спроможність України в умовах війни. *Вісник НАН України*, 9, 49–58. <https://doi.org/10.15407/visn2024.09.049>
- Кармазіна, М., & Шурбована, О. (2006). «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*, 4, 10–19. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/karmazina_instytut-2.pdf
- Кондратик, Л. (2016). Релігія як соціальний інститут. *Соціологічні студії*, 2 (9), 10–15. <https://journals.knu.ua/index.php/sociostudios/uk/article/view/5725>
- Луцишин, Г., & Савка, В. (2023). Демократія в сучасній Україні: інституційні трансформації. *Габітус*, 47, 17–23. https://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/47_2023.pdf
- Макеєв, С. (2011). Інституційні інкубуси та еволюція суспільств. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія соціологічна*, 5, 3–9. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/1514/1574>
- Макеєв, С. (2022). Інституційні стани: норма, патологія, надзвичайність. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 22–39. <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2022-2/2022-2-full.pdf>
- Матусевич, В. (2004). Соціальний інститут: функція, генезис, структура. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 43–56. <https://stmm.in.ua/archive/rus/2004-4/3.pdf>
- Норт, Д. (2000). *Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки*. Основи. <https://file.lib.in.ua/pdf/north-douglass-instytutsii-instytutsiina-zmina-ta-funktsionuvannia-ekonomiky.pdf>
- Оссовський, В. (1998). Соціальна організація та соціальна інституція. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 3, 131–149. <https://stmm.in.ua/archive/issue.php?issue=1998-3>
- Штомпка, П. (2020). *Соціологія. Аналіз суспільства*. Колір ППО. <https://sociology.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/%D0%9F%D0%B9%D0%BE%D1%82%D1%80-%D0%A8%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BA%D0%B0.pdf>
- Berger, P., & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books. <https://amstudgm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>
- Brenan, M. (2024, October 14). Americans' Trust in Media Remains at Trend Low. <https://news.gallup.com/poll/651977/americans-trust-media-remains-trend-low.aspx>
- Kondik, K. (2025, June 26). Digging into a New 2024 Postmortem: Findings from Pew's Validated Voter Study. <https://centerforpolitics.org/crystalball/digging-into-a-new-2024-postmortem-findings-from-pews-validated-voter-study/>
- Parsons, T. (1949). *The structure of social action*. The Free Press. <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/structureofsocia00pars/structureofsocia00pars.pdf>
- Parsons, T. (1964). *The Social System*. The Free Press of Glencoe. <https://archive.org/details/socialsystem00pars/mode/2up>
- Pew Research Center. (2025, June 26). Behind Trump's 2024 Victory, a More Racially and Ethnically Diverse Voter Coalition. A study of the 2024 election, based on validated voters. <https://www.pewresearch.org/politics/2025/06/26/behind-trumps-2024-victory-a-more-racially-and-ethnically-diverse-voter-coalition/>
- Reicher, S., & Haslam, S.A. (2016, November 19). *The Politics of Hope: Donald Trump as an Entrepreneur of Identity*. <https://www.scientificamerican.com/article/the-politics-of-hope-donald-trump-as-an-entrepreneur-of-identity/>
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Cornell University Press. <https://dokumen.pub/state-building-governance-and-world-order-in-the-21st-century-9780801455360.html>

REFERENCES

- Berger, P., & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Penguin Books. <https://amstudgm.wordpress.com/wp-content/uploads/2011/04/social-construction-of-reality.pdf>
- Brenan, M. (2024, October 14). *Americans' Trust in Media Remains at Trend Low*. <https://news.gallup.com/poll/651977/americans-trust-media-remains-trend-low.aspx>
- Fukuyama, F. (2004). *State-Building: Governance and World Order in the 21st Century*. Cornell University Press. <https://dokumen.pub/state-building-governance-and-world-order-in-the-21st-century-9780801455360.html>
- Golovakha, Y., & Panina, N. (2001). Post-Soviet deinstitutionalization and the formation of new social institutions in Ukrainian society. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 5–22. <https://stmm.in.ua/archive/rus/2001-4/1.pdf>
- Karmazina, M., & Shurbovana, O. (2006). «Institute» and «institution»: the problem of concept differentiation. *Political Management*, 4, 10–19. https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/karmazina_instytut-2.pdf
- Kondik, K. (2025, June 26). *Digging into a New 2024 Postmortem: Findings from Pew's Validated Voter Study*. <https://centerforpolitics.org/crystalball/digging-into-a-new-2024-postmortem-findings-from-pews-validated-voter-study/>
- Kondratyuk, L. (2016). Religion as a social institution. *Sociological Studios*, 2 (9), 10–15. <https://journals.knu.ua/index.php/sociostudios/uk/article/view/5725>
- Lutsyshyn, H., & Savka, V. (2023). Democracy in modern Ukraine: institutional transformations. *Habitus*, 47, 17–23. https://habitus.od.ua/journals/2023/47-2023/47_2023.pdf
- Makeiev, S. (2011). Institutional incubuses and the evolution of societies. *Visnyk of the Lviv University. Series Sociology*, 5, 3–9. <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/view/1514/1574>
- Makeiev, S. (2022). Institutional states: Norm, pathology, emergency. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 2, 22–39. <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2022-2/2022-2-full.pdf>

- Matusevych, V. (2004). Social institution: Function, genesis, structure. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 43–56. <https://stmm.in.ua/archive/rus/2004-4/3.pdf>
- North, D. (2000). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Osnovy. <https://file.lib.in.ua/pdf/north-douglass-institutsii-institutsiina-zmina-ta-funktsionuvannia-ekonomiky.pdf>
- Ossovskiy, V. (1998). Social organization and social institution. *Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 3, 131–149. <https://stmm.in.ua/archive/issue.php?issue=1998-3>
- Parsons, T. (1949). *The structure of social action*. The Free Press. <https://dn790008.ca.archive.org/0/items/structureofsocia00pars/structureofsocia00pars.pdf>
- Parsons, T. (1964). *The Social System*. The Free Press of Glencoe. <https://archive.org/details/socialsystem00pars/mode/2up>
- Pew Research Center. (2025, June 26). Behind Trump's 2024 Victory, a More Racially and Ethnically Diverse Voter Coalition. A study of the 2024 election, based on validated voters. <https://www.pewresearch.org/politics/2025/06/26/behind-trumps-2024-victory-a-more-racially-and-ethnically-diverse-voter-coalition/>
- Reicher, S., & Haslam, S.A. (2016, November 19). *The Politics of Hope: Donald Trump as an Entrepreneur of Identity*. <https://www.scientificamerican.com/article/the-politics-of-hope-donald-trump-as-an-entrepreneur-of-identity/>
- Sztompka, P. (2020). *Sociology: The Analysis of Society*. Kolir PRO. <https://sociology.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2022/07/%D0%9F%D0%B9%D0%BE%D1%82%D1%80-%D0%A8%D1%82%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BA%D0%B0.pdf>
- Voytovych, S. (1998). *Social institutions of society: Kinship, power, property*. Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe
- Zelenko, H. (2024). Institutional capacity of Ukraine in the conditions of war. *Herald of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 9, 49–58. <https://doi.org/10.15407/vsn2024.09.049>